FOUR REVOLUTIONARY FICTIONAL BIOGRAPHIES IN FOUR PARADIGMATICRUSSIAN & SOVIET NOVELS (FIRST HALF, XX CENTURY)

Alexandru Ecaterina
PhD. Student, ”Ovidius” University of Constanța

Abstract: Taking into account four of the most edited Russian/ Soviet novels of the Socialist Realism period, (N. G. Cernîșevski' What is to Be Done; Nikolai Ostrovski' How the Steel Was Tempered; Mihail Sholohov' Quiet Flows the Don and Gorki' Mother) we try to detect their artistic value despite ideological intrusion. In our presentation we probe the contextual conditions of these books which have been promoted by a well-organized propaganda system during the socialist realism period, in years '30 of the XX century in URSS and later in the communist European countries. Which reasons made those four books to have been translated in numerous languages and have been edited in incredible numbers of copies? Maybe these books are not condemned to indifference.

Keywords: positive hero; an ideological past/present dichotomy; the ”ought to be” future; youth' energies.

Cele patru romane pe care am ales să le prezentăm nu vor fi prezentate în ordinea temporală a apariției lor, prevalînd considerentele legate de succesul editorial al acestora în perioada literară a realismului socialist. Primul roman luat în considerare nici nu aparține acestei perioade, dar este lămuritor pentru tipul revoluționarului conducător, iar ideile precomuniste sunt ușor detectabile într-un text ce urmărește demonstrația tezistă, lăsînd ficțiunea în plan secund.

Romanul lui N. G. Cernîșevski *Ce-i de făcut?* (1863) are parte de o reclamă nesperată în secolul XX, prin cartea lui Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, (Paris, 1997), antropologul francez considerînd că V. I. Lenin este corespondentul întruchipat, vivificarea potențialului (fictiv) Rahmetov iar ,,Leninismul este gnoza pe care o aștepta vizionarul Rahmetov.”[1] Personajul mizăal cărții prerevoluționarului Cernîșevski, (Rahmetov) reprezintă *in nuce* acel mediu social de tip nou, care se ivește la anumite ocazii istorice, numit *inteligheția*.

Rezervăm un spațiu acestei cărți, utilă pentru înțelegerea conceptului de om nou, în ficțiune ,,eroul pozitiv” (expresia critică a perioadei literare comuniste), o dominantă a literaturii realismului socialist. În portretul lui Rahmetov primează misterul, chiar dacă autorul îl prezintă printr-o fișă biografică consistentă. Prin enigmă mizezi pe decriptările maxime ale cititorilor. Personajul vizează un program de viață bine țintit, a cărui finalitate rămîne inexplicabilă, chiar acelora de care tînărul se apropie. De altfel, nu intră în legătură decît cu oameni însemnați care au autoritate și înrîurire asupra celorlalți. I se părea vital (,,*E de datoria mea!*” - obișnuia să repete) să le corijeze viziunile greșite, să se implice într-un soi de igienizare a mentalităților. Avem ca dovadă doar mărturia naratorului personaj, care nu a optat inițial pentru ,,vindecare”, cînd Rahmetov a acționat discursiv asupra lui și l-a etichetat, într-un mod brutal, dar logic, a fi ori un om de nimic ori un mincinos. Dar ,,bolnavul” nu e privat de a doua șansă din partea lui Rahmetov. Romanul ne lipsește, însă, de clarificarea misiunii nobile, demne de eforturile supraomenești ale acestui ,,sfinx rus”[2].

[1] Besançon Alain, *Originile intelectuale ale leninismului*, București: Ed. Humanitas, 2007, p. 262
[2]Expresia este și titlul unei cărți recente a lui Ioan Stanomir, *Sfinxul rus* (2016).

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

De altfel, personajul apare episodic în acțiunea romanului, însă întronat cu multă considerație și mister, prin purtările sale uimitoare. Rahmetov se detașase, de foarte tînăr, de legăturile ce ar putea deteriora disponibilitatea pentru misiunea la care se angajează: ,,*Nu beau nicio picătură de vin. Nu mă ating de nicio femeie*".[3] Opțiunea sa este din calcul, nu din sfințenie, căci va trebui, poate, să reziste în orice condiții fizice și spirituale viitoarelor evenimente. Își întărește trupul prin gimnastică, chiar își probează puterile fizice dormind (și sîngerînd) pe un pat de cuie. Voința de a sluji necondiționat idealului visat presupune pregătire ascetică și organizare eficientă. Studiază cîteva cărți ,,esențiale", din acelea care ,,te scutesc a mai citi alte sute de cărți"[4]. Faza formării lui prin lectură (evident, discutabilă) este doar inițială, spre a-și selecta principiile prin care însăilează o teorie suport, bază a proiectului vieții (globale) fericite. O teorie care să se dovedească eficace pentru construirea vieții ideale ce va fi să se instituie.

Abandonînd, cinic, lămuririle legate de viziunea și teoria lui Rahmetov, Cernîșevski consideră mai importantă atenționarea cititorilor prea grăbiți cu concluziile (cărora le-a adresat mai multe replici de-a lungul romanului), spunîndu-le că Vera, Kirsanov și Lopuhov nu sunt persoanele pentru care să cadă într-o idolatrică admirație. Pentru un efect retoric, naratorul nedreptățește fățarnic personajele remarcabile, (Vera Pavlovna are eficiența *Emmei Harte*[5], Lopuhov și Kirsanov dovedesc puritate morală), spre a ridica ștacheta aspirațiilor la nivelul lui Rahmetov. Tactica autorului este, evident, mobilizatoare, de genul: Ridicați-vă din prăpastie, puteți fi ca ei!

Optica cititorilor este deformată, dată fiind starea lor foarte joasă (pe traseul desăvîrșirii), încît personajele principale li se par magnifice. În adevăr, afirmă naratorul, Vera, Kirsanov și Lopuhov sunt obișnuiți, măreț este doar Rahmetov, unul dintre cei foarte rari, dintre *firilesublime*. Rolul acestora este vital, căci ,,*ei dau celorlalți vlaga și seva, ei sunt motorul tuturor motoarelor și sarea sării pămîntului*"[6].

Pe un model hagiografic (înșelător, în fond) Rahmetov pare că trăiește suprapersonal. Nu are nimic de achiziționat în cont propriu, căci se îngrijește mereu de treburile altora, de fapt, ale tuturor. Susține financiar mai mulți bursieri la cîteva universități, ia pulsul evenimentelor, marchează persoanele influente, călătorește să cunoască popoarele din statele vecine și urmează să ajungă și în America, (considerată polul maxim al puterii). Ar rămîne definitiv acolo, dar trebuie, să se întoarcă, în doar cîțiva ani (aceasta fiind previziunea temporală legată de transformările radicale ale Rusiei), spre a fi părtașul evenimentelor hotărîtoare. Avem prin acest personaj schița viitorului revoluționar de profesie.

Lenin îl amintește pe N. G. Cernîșevski în opera *Materialism și empiriocriticism*, spunînd că și Marx l-a considerat un mare savant. Liderul comunist trebuie că a fost încîntat de acest roman tezist, preluînd chiar titlul acestei cărți-reper în textul său teoretic *Ce este de făcut?* (1907), o prezentare a proiectului de țară pe care îl nutrea.

Cu asemenea recomandări, traducerea și reeditarea textelor lui Cernîșevski era explicabilă în epoca imitării doctrinei sovietice. Romanul *Ce-i de făcut?* apăruse în perioada premarxistă a Rusiei, în 1863. Scris în temniță, manuscrisul a fost predat editurii revistei *Sovremennik*, după verificarea anchetatorului, care era un prinț pe nume Golițîn (e cazul să o spunem, dată fiind dispariția atîtor manuscrise în spațiul adversităților). De altfel, după apariția celor patru numere ale revistei ce l-au redat, romanul a fost interzis, acest fapt echivalînd, ulterior, cu o creditare *ab initio* a conținutului progresist.

[3] N. G. Cernîșevski *Ce-i de făcut?*, București: Editura pentru literatură universală, 1963, p. 306
[4] *Ibidem*, p 338
[5] Personajul principal din romanulautoarei Barbara Taylor Bradford *O femeie de succes* (*A women of substance*, 1979). Cartea a devenit sursa unui serial american de succes.
[6] N.G. Cernîșevski *Ce-i de făcut?*, București: Editura pentru literatură universală, 1963, p. 356.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

Considerăm exagerată etichetarea roman social-filozofic de către B Riurikov (în prefața tradusă a ediției Moscova, 1954), deoarece firul narativ este abia însăilat și acțiunea se reduce la analiza unor raporturi între prieteni, între femeie și bărbat dintr-un spațiu familial atipic.

De fapt, îl putem considera un roman despre forța și eliberarea femeii ruse. O asemănam, mai sus, pe Pavlovna cu Emma Harte, pentru că Vera creează cîteva ateliere-colonii (pornind de la priceperea sa în croitorie) de tipul falansterelor din Occident. Dar alcătuirea acestor asociații de muncă (și de viață) cooperatistă este doar rezumată în maniera artificială a romanului, nefiind, adică, pusă în scenă. De aici decurge și impresia (la lectură) de pură idealitate a comunității conduse de Vera. Apoi, libertatea acestei femei energice frizează neverosimilul, nu doar prin raportarea la situația femeii din epocă, ci prin romantismul viziunii auctoriale. Rezumăm faptele doveditoare: Lopuhov salvează prin căsătorie formală, pe Vera din cursa unui curtezan imoral, manevră intermediată chiar de mama vitregă a acesteia. Îi oferă timp nelimitat, spre a se apropia ca soți și, mai tîrziu, realizînd incompatibilitatea, dispare voluntar din scenă (își înscenează sinuciderea), spre a-i lăsa soției posibilitatea de a trăi lîngă persoana potrivită, chiar prietenul său, Kirsanov.

Astfel de gesturi incredibile, cavalerești sunt de găsit și în cartea lui Nicolai Ostrovski *Așa s-a călit oțelul.* Tot printr-o căsătorie formală (impusă și de starea fizică terminală a bărbatului), Pavel Korceaghin extrage dintr-un mediu toxic, pe tînăra Taia, oferindu-i, nu doar o situație civilă nouă, ci și posibilitatea de a cunoaște, la cercurile pe care le frecventează, adevărul noii „științe". Acest roman al lui Nikolai Ostrovski va fi, de asemenea, prezentat în acest capitol (vezi *infra*).

În economia romanului *Ce-i de făcut?*, faptele se împlinesc în maniera *deus ex machina*, căci un spirit profetic o luminează pe Vera, pe calea visului. Spiritul se legitimează a fi (la întrebarea repetată a Verei: *Cineeşti?*) *„egalitatea în drepturi*", sau *„iubirea de oameni*"ori metaforic *„logodnica tuturor logodnicilor"*[7].

Dacă romanulse desfășoară oarecum fluent, cu tot acel patetism scriptural al epocii, (retorica emfatică evidentă în cele patru vise, ce produc metanoiaVerei), textele estetice ale lui Cernîșevski sunt ilizibile prin schematism, desființînd, de pildă, subtilitatea unor categorii precum tragicul, sublimul[8]. Cu totul impardonabilă era slugarnica, repetata trimitere la aceste surse desuete, în anii '50 prin presiunea politicii culturale. Căutînd, cu bună-credință, lăudate idei în alte texte filosofice ale lui Cernîșevski, de pildă,[9] plonjezi în desuet și platitudini impuse ritos. Te poți sustrage elegant, fără concluzii, utilizînd replica lui Farfuridi: *„Din această dilemă nu puteți ieși!*"

Mult trîmbițata legătură a cărților cu viața, din perioada sovietică a culturii, generase o situație specială textelor cu caracter autobiografic. Informațiile legate de autorul de pe copertă, faptele lui meritorii, popularizate prin presă contribuiau la renumele cărților. Cel mai bun exemplu este autorul Nikolai Ostrovski în relația interdependentă cu romanul său *Așa s-a călit oțelul* (1930).[10]

Personajul conturat romanesc, Pavel Korceaghin, tinde să devină dubletul autorului, (cu stare civilă înregistrată), evenimentele reale și cele fictive fiind amestecate și egal considerate de cititorii dornici să aibă mereu o carte „adevărată". Destinul lui Ostrovski (din

[7]Pentru Alain Besançon (în cartea *Originile intelectuale ale leninismului*, 1977) „logodnica" întrupează ideea de revoluție. Este o decriptare prin lectură posterioară de cel puțin jumătate de secol, căci romanul nu prezintă vreo situație revoluționară.

[8] Cartea *Arta și realitatea din punct de vedere estetic*, editată la *Cartea rusă* în 1952, este calificată drept „o genială generalizare teoretică", în prefața alcătuită de Nicolae Moraru.

[9] Ne întrebăm retoric cine ar fi avut răgazul de a studia textele acestor socialiști prerevoluționari, când abia pridideai a răsfoi (citi?) acele tomuri marxisto-leninisto-staliniste de circa 30-50 volume numite *Operecomplete*.

[10] Cartea lui Nikolai Ostrovski a fost tradusă în 46 de limbi.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

ultima parte a vieții, după apariția romanului) este ,,scris" în spațiul ziarelor de către un autor colectiv de propagandă, orice eveniment cîntărind altfel și căpătînd acea semnificație grandioasă a romanescului.

Dar să trecem în revistă cîteva din evenimentele ce conturează destinul ,,personajului" Ostrovski. Scriitorul Nikolai Ostrovski, a rămas paralizat și orb în urma implicării în războiul civil (precum protagonistul romanului *Așa s-a călit oțelul*, Pavel Korceaghin), dar respingea ideea de a fi considerat victimă. Dorind să mai fie util și sperînd că ar putea primi o misiune, bolnavul Nikolai Ostrovski i-a scris lui Stalin, exprimîndu-și regretul că nu poate participa la ultimele lupte împotriva fascismului. În această scrisoare, ține să sublinieze raritatea condițiilor istorice favorabile, recunoscînd că partidul l-a transformat pe el, un muncitor foarte puțin instruit, într-un scriitor. După apariția romanului amintit, primea nenumărate scrisori de la cititori, iar unora le cerea, smerit, sfaturi. Chiar deținuții politici din Riga i-au trimis o scrisoare, plină de recunoștință și entuziasm, după lectura romanului *Așa s-a călit oțelul.* ,,Personajul" Ostrovski, muribund, scrie îndîrjit, pînă în ultima clipă a vieții. Ultimul său roman, pe care moartea l-a întrerupt, (*Născuți în furtună*) apărea la Moscova, chiar în ziua înmormîntării sale. Un contrast semnificativ, exploatat de presă, sporind obișnuitele panegirice în contul evenimentului previzibil pentru cel foarte bolnav.

Personajul Pavel Korceaghin este, de asemenea, un model de tenacitate. Copil fiind, își îmbogățea sufletul citind, mai ales că nu mai putea merge la școală. Cînd era fochist, rupt de muncă, citea cărți în fascicole, în momentele de răgaz. În *Așa s-a călit oțelul*, precum în majoritatea romanelor cincinalelor sovietice, indicarea unor surse livrești are un rol propagandistic capital. Lecturile puteau fi un cîrlig în recrutarea orfanilor, (extrem de mulți în urma evenimentelor istorice dramatice), a tinerilor lipsiți de educație sau îndrumare din familie.

Korceaghin prefera, pentru lectură, texte impregnate de eroism. Dintre acele fascicule cumpărate cu greu, este precizată una despre Garibaldi. La un moment dat, fata îndrăgostită, Tonia, i-a propus să citească împreună cartea *SaşkaJeguliov* a lui Leonid Andreev[11]. Romanul *Tăunul*[12] primit de la comisarul politic al regimentului ocupă un loc special între sursele livrești.

Din *Tăunul* citeau (ori citau) cu pasiune și tinerii din romanul *Tânăra gardă* scris de Aleksandr Fadeev. Korceaghin le împărtășea entuziasmat, tovarășilor de arme, cele citite în *Tăunul* scris de Ethel Lillian Voynich. În alt loc, ca narator, mărturisește, (într-un stil patetic, spre luarea aminte a cititorilor), despre caracterul formativ al acestei cărți:

,,Vinovat nu sunt numai eu, ci și *Tăunul*, cu romantismul lui revoluționar! Cărțile în care erau descriși revoluționari energici cu voința de fier și devotați pînă la moarte cauzei, îmi produceau o impresie covîrșitoare și trezeau în mine dorința să fiu ca ei."[13]

Prin faptele eroilor, ca și prin titlul cu aspect conclusiv al romanului se evidențiază formarea conștiinței revoluționare a celor ce vor reconstrui țara devastată de război. În cadrul temporal al acțiunii, eroii cărții sunt dintre primii convertiți la ideologie. Korceaghin aparține primei generații de comsomoliști din Kiev. Personajul avea doar 16 ani cînd a fost rănit în războiul civil. În roman sunt relatate jertfele altor tovarăși precum Serioja Bruzjak și sora lui, Valia. Serioja, care era membru în Uniunea Tineretului Comunist din Ucraina, moare în lupta

[11] Leonid Andreev (1871-1919) este unul din scriitori ruși moderni, onorați și în perioada sovietică precum Cehov ori Alexandr Kuprin. Motivația de recuperare a moștenirii ruse funcționează identic și la noi, în cazul lui Caragiale. Explicația reeditărilor era de tipul acesta: Literatura lui Cehov este populară și progresistă prin atitudinea ostilă burgheziei (s. n.).

[12] Romanul *Tăunul* al englezoaicei E. L. Voynich (1864-1960) este inspirat din luptele italienilor pentru unificare și independență. În 1955 se realizează un film sovietic cu titlu omonim. Cartea este tradusă în 1958 și în românește, cu mențiunea *Roman pentru tineret.*

[13] Nikolai Ostrovski *Așa s-a călit oțelul*,1962, București: Editura pentru literatură, Colecția Biblioteca pentru toți, p. 388.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

împotriva albgardiștilor, iar Valia, partizană comunistă, este ucisă de contrarevoluționari. Korceaghin, țintuit la pat și dependent de îngrijirile mamei, insistă să fie util și i se încredințează conducerea unui cerc de studii politice, format din persoane foarte tinere.

Comentariile personajului narator sunt marcate de o ură de clasă evidentă. Nu li se acordă încredere și absolut nicio șansă, ,,burtă-verzimii", dar nici intelectualilor , nici liceenilor (adunați la o întrunire la un moment dat), deoarece − afirmă ritos naratorul - nu puteau înțelege nevoile sociale și spiritul solidarității. Singura categorie socială pe care se puteau baza - spunea personajul - era proletariatul. Sunt comentarii specifice, în spiritul purității ideologice inițiale, jenante, în fond, prin discriminare. Cartea este viciată de spiritul politic vremelnic, sabotîndu-și deschiderea către toți receptorii posibili.

Însă în deceniile IV, V, VI ale perioadei realist-socialiste se afla în topul preferințelor (chiar în poziție de podium[14]). Cel mai fervent promotor al cărții prezentate, Ion Vitner, spunea că ,,*Așa s-a călit oțelul* este un manual al vieții, cum istoria literaturii nu a mai cunoscut pînă la dînsul, cu excepția *Mamei* lui Gorki. Pavel Korceaghin ilustrează o nouă atitudine față de viață, caracteristică numai proletariatului revoluționar."[15] Scrib al propagandei, Ion Vitner, nu fixează doar tipul personajului (,,tînărul revoluționar de tip stalinist"), ci insistă cu referința la ideologul suprem (al perioadei): ,,Orb și paralizat în urma rănilor căpătate în războiul civil , în lupta revoluționară împotriva monștrilor umanității −cum i-a denumit atît de plastic I. V. Stalin pe satrapii libertăților populare − Pavel Korceaghin nu renunță la luptă."[16] În spațiul cultural al anilor ՚50, erau promovate în presă și dramatizări după romanul *Așa s-a călit oțelul* sau după schițele lui Gaidar *Timur și băieții lui*.

Totuși o altă carte ,,atinge culmile" realismului socialist (în expresia preferată a epocii) și aceasta este *Pe Donul liniștit* (*Tihii Don*) a lui Mihail Șolohov. Incredibila apartenență vine din partea criticii partinice. Cîteva personaje episodice (muncitorul comunist Stokman, agitatorul Bunciuk infiltrat în regimentul lui Kornilov, adolescenta Anna Pogudko[17]) încadrabile facturii realist socialiste sunt argumente slabe. De fapt, romanul-fluviu este o epopee a cazacilor, o epopee modernă.[18] Cele patru volume masive (roman în patru ,,cărți", expresia autorului), publicate între 1928-1940, determină aprecierile laudative ale criticilor sovietici și străini. Romanul primește nu doar premiile Stalin (1940) și Lenin (1941), ci și premiul Nobel în 1965.[19]*Pe Donul liniștit* a fost tradus în 51 de limbi pînă în deceniul VII al secolului XX.

Mihail Șolohov se revendică de la clasicii ruși (Lev Tolstoi, îndeosebi) și, vrînd să imortalizeze propria etnie, panoramează zece ani din viața cazacilor (1912-1922). Derulînd firul vieții protagonistului Grigori Melehov, din planul narativ principal, autorul reconstituie cu o dispoziție de cronicar și cîteva evenimente decisive ale formării statului unional sovietic (ucrainian, din postura de martor).

---

[14] Romanul *Așa s-a călit oțelul* s-a tipărit inițial, în 1945, în traducere la editura *Cartea rusă*. În 1963 apărea ediția a VII-a.

[15] Ion Vitner, *Pasiunea lui Pavel Corceaghin*, (în grafia epocii), în *Eseuricritice*, București: Editura de Stat, 1949, p.133. În această carte otrăvită se află și un eseu înjositor la adresa lui M.Eminescu intitulat *Poetul culorilor sumbre*.

[16] *Ibidem*, p.137

[17] Tânăra Anna, luptătoare într-un detașament al Gărzilor Roșii, este legată sentimental de tovarășul de luptă, Bunciuk. Șolohov vitregește imaginea perechii de lirismul cuvenit, tabloul repartizat lor în economia romanului fiind îngroșat cu pasta eroismului. Jertfa în luptă a cuplului tânăr, a tinerilor în general, de impact emoțional garantat, se regăsește și în cartea *Tânăra gardă* a lui A. Fadeev.

[18] Perpessicius prezintă această epopee modernă în *Alte mențiuni de istoriografie și folclor*, București: Editura pentru literatură, 1961, pp. 391-392.

[19] Singurul caz în istoria culturală a URSS, în care premiul Nobel pentru literatură nu a provocat reacții negative sau seisme în ierarhia politico-culturală, „devastatoare" fiind acordările Nobel-ului în 1958 (Boris Pasternak) și 1970 (Alexandr Soljenițîn).

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

Personajul reprezentativ al cazacilor alege, la startul în viață, să se înregimenteze la cavalerie, căci pentru stagiul militar efectuat primea pământ, în tradiția țaristă statornicită pentru regiunea Oastea Donului. Adolescentul Grigori își reprimă fără efort dragostea juvenilă pentru Axinia Astahova, (soția unui cosătean), căci efectuarea stagiului militar îi putea conferi o poziție în comunitate. Șolohov desfășoară firul narativ pe evenimente istorice documentate (primul război mondial, războiul civil) într-un melanj credibil de personaje reale și fictive.

Pe coperta cărții, criticul sovietic Victor Șklovski extrapolează tendențios întîmplările descrise, spunînd că ,,opera oglindește cotitura drumului urmat de omenire (s.n.).” Afirmația ilustra un clișeu de grandomanie ideologică, ideea că *homosovieticus,* formînd poporul revoluționar model, trebuia multiplicat în toate țările, în epoca internaționalismului proletar. Despre această globalizare visată de sovietici vorbește, în stilul său ironic, Eugen Negrici cînd spune că „dacă ar fi mai supraviețuit cîteva decenii, socialismul, ce crease deja tipologii noi, ar fi produs un popor nou în Europa – poporul socialist.” [20]

O dominantă a criticii realist-socialiste era să demonstreze ,,iluminarea” personajelor prinse în evenimentele revoluționare. Părerea noastră este că Grigori Melehov încearcă mai degrabă să se sustragă, decît să înțeleagă mersul evenimentelor. El nu are parte de vreun mentor, așa cum beneficiase Korceaghin de efectul formator prin marinarul comunist Jurai. Pregnantă este la Grigori ura de clasă. Cînd se află de partea albgardiștilor (apărătorii vechiului regim, monarhiștii numiți ,,contrarevoluționarii”) realizează inferioritatea sa, spunînd că el, fiu de plugar, fără carte nu poate fi ,,neam cu dânșii”. Deși se consideră disprețuit de aceștia, se dovedește viteaz și tenace în luptele lor. Staționarea îndelungată în tabăra adversă a reprezentat o piedică pentru editori, despre care vom detalia. Melehov trece la roșii (bolșevicii), dar nu rămîne nici de partea lor, pînă la capăt. Pendulările lui țin și de nesupunerea grupului căzăcesc: ,,Ce să-i ceri lui Grișka[21]? Așa e tot neamul lor, niște împușcă-n lună!”[22]

Fidel istoriei războiului civil (trăit la vîrsta de 15 ani), Șolohov înfățișează detaliat mutările combatante de pe tabla alb-roșie. Relatarea luptelor ocupă aproape trei sferturi din spațiul narativ, supunînd cititorul la grea încercare, dar autorul are măiestria de a alterna lentila descrierii grupurilor beligerante, în scene de masă expresive, cu o lentilă pentru viața privată și starea lăuntrică a personajelor. Sute de chipuri se fixează în memorie cu o economie de mijloace artistice. Alături de portretizări motivabile în economia romanului (familia lui Grigori, cîțiva consăteni și superiori militari) se adaugă impresionant zeci de alte portrete sugestiv schițate. Cînd personajele noi nu interferează cu cei din spațiul matrice (cătunul Tatarski de pe malul Donului), autorul trece în alt plan narativ ori găsește alte modalități, precum carnețelul recuperat de la un tînăr ucis, prilej de prezentare a altui destin frînt. Autorul jurnalului intrase voluntar în război precum Ștefan Gheorghidiu, (personajul lui Camil Petrescu), dintr-un sentiment al onoarei ce te formează ca om, dar și ca să se ridice deasupra unei iubiri trădate. Deviza veche, tradițională: ,,Pentru patrie, pentru țar și pentru lege!” îl mobilizase și îl susținuse moral pe tînărul ofițer rus. În carnetul amintirilor este descrisă și o manifestație de 1 Mai.

Nu lipsește niciun ingredient din construcția arhitecturală a lui Șolohov, nici accentele critice la adresa bogaților, nici poezia naturii (ce îndreptățește titlul), nici ilustrarea sufletului generos al nației (săraci care găzduiesc și vindecă străini), curajul, priceperea cazacilor, o conștiință identitară exprimată și prin expresia ,,tătucul Don”[23] (fluviul numit ca atare într-un

[20] Negrici, Eugen *Literatura română sub comunism. Proza*,București: Editura Fundației PRO, 2003, p. 232.
[21] Grișka, diminutiv de la numele Grigori.
[22] Șolohov Mihail, *Pe Donul liniștit*, (volumul IV) București: Editura Univers, 1986, p. 375.
[23] Expresia apare în strofele unui vechi cântec căzăcesc, așezat ca motto al primului volum: ,,Ah, tu, tătucule, Don liniștit, / De ce curg tulburi apele tale?” Versurile citate sunt începutul primei strofe.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

cîntec popular). Nu lipseşte nici povestea de iubire, (plauzibilă doar prin trei momente de apropiere a cuplului), încheiată tragic.

Versiunea cinematografică a cărţii, din 1957, regizor Serghei Gherasimov (lăudabilă, umbrind filmul despre aceeaşi perioadă istorică *Ceapaev,*[24]), nu e lipsită de adaugări partinice. Ne susţinem afirmaţia cu un exemplu. Cum şi familia Melehov cunoaşte tragismul separării alb-roşii, Duniaşka, sora lui Grigori, împuşcă un comisar alb la un moment dat. Ceremonia recompensării ei cu medalia Revoluţiei şi bani (fapte inexistente în text) beneficiază de un episod consistent. Îndrăznim să spunem că este o alegere regizorală neinspirată, mai ales că, în acţiunea romanului, Duniaşka are o moralitate reprobabilă. Evident, curajul (de oriunde ar veni) trebuie cinstit, semnalăm doar excepţia acestei eroine ,,pozitive" impure.

Ultima carte a lui Mihail Şolohov, *Soarta unui om* (1956) apare tradusă foarte repede şi în România. Cărţulia (de doar 56 pagini) apare la editura *CarteaRusă*, colecţia *Meridiane,* în 1957, cu reeditări în următoarele două decenii, mai ales că devine indicaţie de lectură suplimentară în a doua serie de manuale (unice, perioada comunistă) pentru clasa a VIII-a. *Omul* din titlu este tot din zona Donului, iar *soarta* lui este determinată tot de conflicte armate, Şolohov neputînd depăşi viziunea anti-război care l-a consacrat. Romanul pe altă temă, *Pămînt desţelenit,*[25] a beneficiat, de asemenea, de promovarea criticilor români în presa vremii, dar textul este evident tributar politicii în care autorul s-a implicat, căpătînd chiar funcţii de conducere.

Spuneam că vom reveni asupra etichetării inadecvate a cărţii *Pe Donul liniştit* drept operă realist-socialistă. Cum a fost posibilă această concluzie critică tocmai într-un roman în care personajul principal rămîne măcinat de incertitudini şi sfîrşeşte ca victimă a proastei sale alegeri? Probele autorului, acele justificări inserate în text (abia în ultimul volum), nu puteau fi suficiente în starea de cenzură a epocii. Citind manuscrisul lui Şolohov, la momentul editării, criticii i-au reproşat, (pe bună dreptate), că textul său justifică răscoala cazacilor. Pentru că multe părţi riscau să fie tăiate la publicare, tînărul Şolohov a cerut sprijinul lui Gorki. Acesta împreună cu A. V. Lunacearski şi Alexandr Fadeev au contribuit mult la editarea şi impactul operei în peisajul literar. Iar cei ce se opuneau lui Şolohov au devenit automat ,,duşmanii poporului, care uneltesc pe tărîmul literaturii, unii care au încercat zadarnic să diminueze însemnătatea operei, entuziasmul cititorilor neputînd fi temperat, (s.n. pentru disproporţionata afirmaţie referitoare la optica editorilor)."[26]M. Şolohov recunoaşte, într-o scrisoare către Gorki, sprijinul partidului şi al lui Stalin personal, pentru îndepărtarea piedicilor întîmpinate la publicarea volumului al III-lea al *Donului liniştit.*Fragmentul din scrisoare apare în *Viaţa şi opera lui M. Şolohov,* a criticului sovietic V.V. Gura (1957).

Am lăsat la finalul prezentării cartea cea mai editată,[27] în cele mai multe limbi şi în cel mai mare număr de exemplare, romanul *Mama* scris deMaxim Gorki. A fost publicat prima oară în limba engleză, în cîteva numere ale revistei americane *Appleton's Magazine,*din 1906 pînă în 1907. Debutase în 1892 cu scrieri tradiţional realiste, Prin cărţi publicate în afara ţării, relaţii susţinute (mai ales epistolar) cu scriitori străini (Mark Twain, H. G. Wells, Romain Rolland etc) şi, mai ales, prin adeziunea la mişcarea bolşevică, Gorki şi-a consolidat postura creatorului progresist (militant), devenind apoi veteranul scriitorilor realist-socialişti.

[24]*Ceapaev*, roman editat în 1923, de Dmitri Furmanov. Regia filmului omonim (lansat în 1934) aparţine fraţilor Vasiliev.

[25]*Pământ desţelenit* (roman doar în două ,,cărţi", faţă de cele patru ale *Donului liniştit*) şi-a desfăşurat editarea în perioada 1932-1959, de parcă autorul aştepta un verdict al timpului în problema ,,transformării socialiste a agriculturii", (colectivizarea, colhozurile). Suspiciunea noastră s-a conturat şi prin asemănarea cu *Donului liniştit.* Ne referim la faptul că singurul monolog lămuritor pentru adeziunea lui Grigori Melehov la cauza bolşevică este plasat în ultimul sfert al ultimului volum.

[26] V.V. Gura, *Viaţa şi opera lui M. Şolohov*, Bucureşti: Ed. Cartea rusă, 1957, p. 79.

[27] Prima ediţie tradusă în româneşte apare în 1949, ultima în 1970, în limba germană, pentru minorităţi.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

Afirmase idealurile proletare și era considerat un autor experimentat în epica de zugrăvire a realității revoluționare. În spațiul cultural sovietic a fost o voce de mare autoritate și decizie. (A trăit pînă în 1936).

În presa și critica românească (deceniul V, VI) numele său era mereu însoțit de sintagma „creatorul realismului socialist". Peste nici două decenii nimbul de glorie era destrămat. O dovadă o reprezintă prezentarea în articolul-intrare *Gorki* din *Dicționarul scriitori străini*(1981) unde nelipsita expresie de identificare devine „perspectiva umanist-socialistă", iar textele sale sunt încadrabile doar realismului tradițional.

Lenin s-a întîlnit cu Gorki, în 1907, la Londra, căci acolo se desfășura Congresul al V-lea al Partidului Muncitoresc Social Democrat din Rusia. Chiar atunci Lenin a citit manuscrisul *Mamei*, afirmînd că momentul apariției era foarte potrivit, cartea fiind necesară într-o perioadă în care mulți muncitori participau spontan, inconștient la mișcarea revoluționară a începutului de secol. Ideologul vedea utilitatea unei asemenea cărți ca suport simbolic al celor revoltați.

Evenimentele din roman pornesc de la cîteva întîmplări reale petrecute de 1 Mai 1902, în Sormovo, un orășel pe malul Volgăi. Personajul principal Pavel Vlasov este corespondentul romanesc al muncitorului Piotr Zalomov, care a purtat steagul în fruntea demonstranților. Pentru modelul mamei, Pelagheia Nilovna, Maxim Gorki s-a inspirat (după cum a mărturisit) din faptele mai multor mame din Rusia, care se implicau sau îi ajutau pe protestatari.

Personajul matern depășește instinctul protectiv (în relația cu fiul) și temerile personale, distribuind chiar ea manifeste în fabrică, pretinzînd că a adus oale cu mîncare muncitorilor. Curajoasă se dovedește și în momentul evadării deținuților, indicîndu-le polițiștilor o direcție greșită din postura de trecător.

Miezul agitatoric al cărții îl constituie discursul lui Pavel Vlasov la procesul intentat demonstranților. Mai ales această parte a cărții, (publicată în 1907, în culegerea Asociației *Znanie*), a fost motivul unei acțiuni penale împotriva lui Gorki și asociației literare amintite, acțiune inițiată de Comitetul pentru probleme de presă din Petersburg, pe temei de propagandă antiguvernamentală.

În acest roman convertirea mamei se realizează indirect, căci fiul este mai tot timpul implicat în lămurirea altor grupuri ori în închisoare. În casa lor, Pavel aduna grupuri de muncitori, mai ales tineri. Cînd unul a întrebat cînd ne batem, i s-a răspuns că trebuie să își înarmeze întîi capul, apoi brațul. Discutau, se sfătuiau și cîntau. Iluminarea mamei se realizează treptat și ajunge să privească altfel gesturile și riscurile asumate de băiatul său. De fapt, sufletul ei se umple, firesc, de bucurie, văzîndu-se cooptată în alte treburi decît cele ținînd de robia casnică, specifică femeii ruse de atunci. Transformarea mamei se produce și prin ceilalți tovarăși ai lui Pavel, Andrei Onisimovici, pe care îl găzduiește și care o protejează ca un fiu sau prin Natașa, pe care o însoțește în călătoria pentru răspîndirea unor materiale de propagandă.

Se forjează justa poziționare[28] a celor care văd un viitor bun, prin consensul internaționalist al socialiștilor: „Tot așa simte, nană, și francezul, și neamțul, cînd își îndreaptă privirea asupra vieții și la fel se bucură și italianul, armeanul, evreul, austriacul. Toți suntem copiii aceleiași mame - Dreptatea-, suntem copiii nebiruitei idei a înfrățirii muncitorilor din toate țările.[29]

Mama înțelege progresul adus de faptele tinerilor într-un mod idealist, creștin: „Copiii noștri au pornit pentru toți oamenii în numele adevărului lui Hristos, ridicîndu-se împotriva tuturor lucrurilor cu care cei răi, hrăpăreți și fățarnici ne-au legat, ne-au strivit, ne-au asuprit

[28] Manifestările muncitorești luaseră amploare în preajma Primului război mondial în multe capitale europene.
[29] Maxim Gorki *Mama*, (ediția a IV-a după ediția Moscova, 1950), București: Editura pentru literatură universală, 1961, p 44.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

!"[30] Dat fiind registrul religios al retoricii, s-a conturat o problemă pentru editorii[31] care, în spiritul epocii, aveau misiunea de a lupta contra misticismului şi obscurantismului. Spre finalul cărţii, autorul însuşi pare că se autocenzurează: ,,E ca şi cum s-ar naşte altdumnezeu pentru oameni ! Toate pentru toţi, toţi pentru toate ! Aşa vă înţeleg eu! (s.n.)[32]

Nu lipsesc din discurs, evident, simboluri de prim rang în recuzita romantic revoluţionară (lumina, flacăra): ,,Ce bine e cînd ştii că în viaţa asta începe să se arate lumina pentru toţi oamenii ! Că va veni vremea cînd toţi o vor vedea şi îşi vor scălda sufletul în ea! (...) ,,Se plămădeşte o viaţă nouă în flacăra iubirii lor pentru întreaga lume."[33]

Maxim Gorki exploatează stilistic *finis coronat opus*, întregind, prin ultimul act al acţiunii, portretul fiinţei devenite discipol, ridicînd-o la măsura fiului, mentor deja iluminat. Deşi vede că este încolţită de jandarmi în gară, mama nu se dezice şi nu fuge. Din geamantanul cu manifestele ce multiplicau discursul fiului său împrăştie celor adunaţi, încercînd să-i lămurească şi discursiv, cu ultimele puteri, pînă ce este redusă la tăcere.

Mama lui Maxim Gorki a beneficiat de traducerea în 66 de limbi pînă în deceniul VI al secolului XX. Făcînd abstracţie de right timing-ul la noua eră, o carte ce implică sacrificiul matrimonial este o reţetă de succes. Să amintim un roman asemănător prin tematică: *Mama (romanul vieţii chineze)* a lui Pearl Buck. Cartea scriitoarei americane, deţinătoare a premiului Nobel 1935, a fost tradusă la noi, încă din perioada interbelică. Romanul devine potrivit şi traducerilor ulterioare, în ţările de regim comunist, dată fiind polivalenţa sa. În economia cărţii fiul cel mic al mamei chineze întră în grupul comuniştilor ilegalişti şi plăteşte cu viaţa.

Succesul cărţii lui Maxim Gorki este sporit şi prin transpunerea cinematografică timpurie. În 1926 regizorul Vsevolod Pudovkin ecranizează romanul *Mama.* Din 1921 pînă în 1928 Gorki frecventează spaţii culturale europene, trăind în Germania, Cehoslovacia, apoi în Italia (fiind bolnav de tuberculoză). În 1921, cerea opiniei publice europene ajutor pentru populaţia înfometată a Rusiei şi îşi consolida, prin diverse alte acţiuni, un statut de scriitor progresist. Cărţile sale au fost integral traduse în România şi intens popularizate în deceniile V,VI şi VII şi nu doar romanele, ci şi piesele de teatru, basmele şi povestirile pentru copii. Alături de Maxim Gorki, Alexandr Fadeev a concurat pentru o poziţie asemănătoare în oferta editorială a realismului socialist. Cunoscut prin romanul *Înfrîngerea* (1927) şi mai ales prin *Tânăra gardă* (1945), care a beneficiat de ecranizări sovietice şi americane, a reuşit să se impună în mentalul tinerilor cititori ai perioadei comuniste.

Prin sondaj personal am observat că, dintre cele patru romane prezentate, *Donul liniştit* şi, îndeosebi, *Mama* subzistă în memoria persoanelor de 50-70 ani interogate în privinţa lecturilor din tinereţe. Considerăm că reecranizarea acestora, (a *Donului liniştit* evident în serial, dată fiind lungimea cărţii) ar constitui o cale de reactivare în memoria colectivă.

BIBLIOGRAPHY

BESANÇON, Alain, 2007, *Originile intelectuale ale leninismului,* Bucureşti, Editura Humanitas.

BENOIST, Luc, 1995, *Semne, simboluri şi mituri,* Bucureşti: Editura Humanitas.

[30] *Ibidem,* p.203.
[31] S-au editat şi variante trunchiate ale cărţii, fără pasajele cu termenii religioşi, obişnuiţi în vorbirea mamei credincioase. O intervenţie ce şubrezea portretul mamei, un element de susţinere a cărţii, firave din punct de vedere epic.
[32] *Ibidem,* p.411.
[33] *Ibidem.*

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)

CERNÎȘEVSKI, N.G. *Ce-i de făcut?*, 1963, București: Editura pentru literatură universală.

CLARK, Katerina, 2000, *History as ritual* (3' rd edition), Bloomington: Indiana University Press

CORDOȘ, Sanda, 1999, *Literatura între revoluție și reacțiune*, Cluj-Napoca: Editura Biblioteca Apostrof

CORDOȘ, Sanda, 2012, *Lumi din cuvinte. Reprezentări și identități în literatura română postbelică*, Bucureşti: Editura Cartea Românească

GORKI, Maxim,1955, *Despre literatură*, Bucureşti: ESPLA

GORKI, Maxim, *Mama*, (ediția a IV-a după ediția Moscova, 1950), București: Editura pentru literatură universală, 1961

GURA, V.V., *Viața și opera lui M. Șolohov*, 1957, București: Editura Cartea rusă

JDANOV A.A., *Sur la littérature, la philosophie e la musique*, 1950, Paris Les Éditions de la Nouvelle critique

OSTROVSKI, Nikolai, *Așa s-a călit oțelul*,1962, București: Editura pentru literatură, Colecția Biblioteca pentru toți.

ȘOLOHOV, Mihail, *Pe Donul liniștit*, (volumele I-IV) București: Editura Univers, 1986.

BDD-A30558 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:15 UTC)